

[itobiad], 2019, 8 (4): 2906/2922

**Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Gidilen Süreçte Nihat Erim ve Kıbrıs
(1956-1960)**

Nihat Erim and Cyprus in the Process Leading to the Republic of
Cyprus (1956-1960)

Melih DUMAN

Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi İletişim Fakültesi
Assistant Professor, Aksaray University, Faculty of Communication

melihduman@aksaray.edu.tr

Orcid ID: 0000-0001-6861-615X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 17.09.2019
Kabul Tarihi / Accepted	: 13.12.2019
Yayın Tarihi / Published	: 17.12.2019
Yayın Sezonu	: Ekim-Kasım-Aralık
Pub Date Season	: October-November-December

Atıf/Cite as: DUMAN, M. (2019). Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Gidilen Süreçte Nihat Erim ve Kıbrıs (1956-1960). İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (4), 2906-2922. Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/issue/49747/621071>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 - Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Gidilen Süreçte Nihat Erim ve Kıbrıs (1956-1960)

Öz

Bu çalışma İngiltere'nin 1950'li yıllarda Kıbrıs'tan çekilmek üzere aldığı karar sonrasında Nihat Erim'in Türkiye'nin Kıbrıs politikası konusunda yürüttüğü çalışmaları ele almaktadır. Nihat Erim, CHP'li bir siyasetçi olmasına rağmen Demokrat Parti'nin Türkiye'nin Kıbrıs politikasının oluşmasında aktif olarak görev almıştır. Nihat Erim'in Demokrat Parti iktidarı yönetiminde Kıbrıs konusundaki temel görevi, Türkiye'nin hukuki ve siyasi tezini oluşturmak ve oluşturulan bu tezi İngiltere ve Yunanistan'a karşı savunmak olmuştur. Bu doğrultuda Nihat Erim, 1956 yılında Başbakan Adnan Menderes'in görevlendirmesi doğrultusunda Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik tüm seçeneklerini içeren bir rapor hazırlayarak Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki çizgilerinin belirlenmesine yardımcı olmuştur. Sonraki süreçte ise Nihat Erim, Türkiye'nin tezini Kıbrıs konusunun taraflarına anlatarak savunmuştur. Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyet idaresinin kurulması ile Nihat Erim'in Kıbrıs konusundaki en önemli görevi, Ada'daki Türklerin haklarını korumak üzere Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nı hazırlamak olmuştur. Bu çerçevede çalışma, elde edilen veri ve belgeler ışığında, Nihat Erim'in 1956-1960 yılları arasında Türkiye'nin Kıbrıs politikasının kurumsallaşmasında üstlendiği misyonu ortaya koymaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nihat Erim, Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan

Nihat Erim and Cyprus in the Process Leading to the Republic of Cyprus (1956-1960)

Abstract

This study approaches the studies carried out by Nihat Erim concerning Turkey's Cyprus policy, following the UK's decision to retreat from Cyprus in the 1950s. Although Nihat Erim was a politician from CHP, he was actively involved in the formation of Turkey's Cyprus policy by Democrat Party. Erim's main task concerning Cyprus under the administration of the DP government was to create Turkey's legal and political thesis and to defend this thesis against the UK and Greece. Accordingly, Nihat Erim prepared a report containing all options of Turkey concerning Cyprus in accordance with the assignment of the President Adnan Menderes in 1956 and assisted in shaping Turkey's lines concerning Cyprus. In the following process, Nihat Erim defended Turkey's thesis against the parties of the Cyprus issue. Upon the establishment of an independent republic in Cyprus, Erim's most important task on Cyprus was to draft the Constitution of the Republic of Cyprus to protect the rights of Turks on the island. In this context, the study endeavors to reveal the important mission undertaken by Nihat Erim in the institutionalization of Turkey's Cyprus policy between 1956 and 1960, in the light of the data and documents acquired.

Key Words: Nihat Erim, Cyprus, Turkey, Greece

Giriş

1571 yılında Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine giren ve Osmanlı idaresi altında XIX. yüzyıla kadar kalan Kıbrıs, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki varlığı açısından oldukça önemli stratejik bir mevkide olmuştur. Kıbrıs'ın stratejik önemi, XIX. yüzyılda Akdeniz'de etkinliğini artırmak isteyen İngiltere için ehemmiyet kazanmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi sonucunda Kıbrıs, Osmanlı Devleti'nin yönetiminden çıkarak geçici olmak kaydıyla, İngiltere'nin yönetimine girmiştir. Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında I. Dünya Savaşı'na katılması ile birlikte, İngiltere tek taraflı bir kararla Kıbrıs'ı sınırlarına kattığını açıklamıştır (Uçarol, 2000, s. 351-353 ve 744). I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi sonrasında başlayan Milli Mücadele döneminde Ankara Hükümeti, Kıbrıs konusuna ilgi gösterememiştir. (Fırat, 1999, s. 554). 1918-1923 yılları arasında Türkiye'nin içerisinde bulunduğu durum, Kıbrıs'ın hukuki durumunu belirsiz bırakmıştır. Zira bu dönemde hukuken Osmanlı Devleti'nin toprağı olan Kıbrıs, İngiltere tarafından ilhak edilmiş vaziyetteydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu anlaşması olarak kabul edilen Lozan Antlaşması'nın 24 Temmuz 1923'te imzalanması ile birlikte Kıbrıs 'belirsizliği' de son bulmuştur (Roberts, 2003, s.238). Lozan'ın imzalanması ile Kıbrıs, resmi olarak İngiltere'ye bırakılmıştır. Kıbrıs'ın 1923 yılında Lozan Anlaşması ile belirlenen yapısı, 1960 yılına kadar mevcudiyetini korumuştur. Türkiye, siyasal konjonktürün meydana getirdiğı yapı nedeniyle, Musul Sorunu'nun çözülmesi sonrasında Batı'nın lideri konumunda olan İngiltere ile ilişkileri bozabilecek tutumdan özellikle uzak kalmıştır. Bu doğrultuda Türkiye, Kıbrıs'la olan ilgisini kültürel meseleler dışında sınırlı tutmuştur (Fırat, 1999, s.554). Türkiye'nin Kıbrıs konusuyla siyasi olarak yeniden ilgilenmesi, Yunanistan'ın meseleyi 1954 yılında Birleşmiş Milletler'e (BM) götürmesiyle başlamıştır. Aslında Yunanistan'ın Kıbrıs'a yönelik ilgisi ise 1948 yılı itibariyle ön plana çıkmaya başlamıştır. Yunanistan'ın Kıbrıs konusunu hararetlendirmesiyle birlikte, Türkiye kamuoyu da konuya müdahil olmuştur. Fakat tüm bunlara rağmen Fahir Armaoğlu'na göre Türkiye, siyaseten İngiltere'nin Kıbrıs'ı terk etmeyeceğı düşüncesinden hareketle, 1955 yılına kadar tutumunu "pasif ve zayıf" bir şekilde sürdürmüştür (1959, s.57-60). Yunanistan'ın girişimleri karşısında Türkiye'nin de devreye girmesi neticesinde 5 Şubat 1959 yılında bir araya gelen İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan anlaşma ile Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyet kurulmasına karar verilmiştir. 11 Şubat 1959 tarihli Zürih Anlaşması'ndan sonra, Londra'da yapılan görüşmeler sonucunda Zürih Anlaşması esas olmak üzere Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ortaya çıkaran anlaşmalar imzalanmıştır (Uçarol, 2000, s. 751-755).

Türkiye, Lozan sonrasında sınırlı dahi olsa zor şartlar altında; II. Dünya Savaşı sırasında ve hatta güvenlik anlamında oldukça kaygılı bir dönem yaşadığı 1945-1950 yılları arasında da Kıbrıslı Türklerle kültürel ilişkileri

sürdürmüştür. Türkiye, 1942 gibi erken bir tarihte Kıbrıs'taki Türk kulüplerinin ihtiyacını karşılamak üzere bir takım milli eserleri ve halkevi yayınlarını Kıbrıs'a göndermiştir (Kıbrıs'a Gönderilen Eserler Hakkında Bilgi, 16.03.1942, CA, 490100 / 1295-301-1). Benzer şekilde 1944 yılında 'Katak' ve 'Millî Parti' gibi kurumlarla bazı şahısların girişimleri neticesinde Kıbrıs Türkleri, Türkiye Dışişleri Bakanlığı ile irtibat sağlayarak okul kitapları ve sair konularda yardım talebinde bulunmuştur (Kıbrıs'taki Kurum ve Şahıslara Gönderilen Kitaplar Hakkında Yazı, 02.10.1944, CA, 490100 / 927-608-1). Birçok kere Türkiye'nin çeşitli vasıtalarla Kıbrıs'a, özellikle yayın konusunda yardımcı olduğu görülmüştür (CA, 490100 / 927-608-1). Kıbrıs'a yönelik gerçekleştirilen ilgi, II. Dünya Savaşı sonrasında da sürmüştür. Kıbrıs Türk davasının önemli bir savunucusu olan Dr. Fazıl Küçük, Ankara'ya gelerek Kıbrıs'taki milli bilinci artırmak üzere yardım talep etmiş, gerçekleşen bu talep neticesinde Millî Türk Halk Partisine, çeşitli kitapların gönderilmesine başlanmıştır (Kıbrıs Türklerinin Kitap Taleplerine Dair Yazılar, 25.08.1945, CA, 490100 / 1295-301-1). Türk şuurunun Kıbrıs'ta unutulmaması için gönderilen kitap, gazete, dergi gibi yayınlar dışında, 1950 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'nın isteği üzerine, Cumhurbaşkanı'nın onayı ile 12 öğretmenin Kıbrıs'ta görevlendirilmesi sağlanmıştır (Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Tarafından Alınan Kararı, 25.11.1950, CA, 30-18-1-2 / 124-89-9/88-9).

Türkiye'nin Kıbrıs Türkleri ile bağınu muhafaza etmesine rağmen Kıbrıs'la ilişkilerin arz talep içerisinde yürütüldüğü görülmüştür. Türkiye, çoğu kez Kıbrıs'tan gelen talep üzerine Kıbrıs'la ilgilenmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında, Türkiye'nin içerisinde yer aldığı siyasal şartlar etkin rol oynamıştır. Bu süreçte II. Dünya Savaşı sonrasında yaşananlar çok daha etkili olmuştur. 1945 yılından itibaren SSCB'nin Türkiye'nin milli güvenliğini tehdit eden tehlike olarak belirmesi, II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin Kıbrıs sorunuyla ilgilenmesini olumsuz bir yönde etkilemiştir. İngiltere'nin SSCB'ye karşı Türk dış politikasında arz ettiği önem, Türkiye'nin Kıbrıs'ta İngiltere'yi rahatsız edecek bir faaliyet içerisine girmesine engel olmuştur. Özellikle Türkiye'nin NATO'ya dâhil olmaya çalıştığı bu dönemde, verilen demeçlerde; 'Türkiye'nin Kıbrıs diye bir sorununun olmadığı' ifade edilmiştir. Kıbrıs'ta yaşanan kaynaşma neticesinde Ada Rumları, açıkça Yunanistan'la birleşmek yönünde irade ortaya koyarken Yunanistan ise bu dönemde Türkiye gibi benzer endişeler içerisinde kalmıştır. Fakat bununla birlikte, 1951 yılına gelindiğinde Yunanistan Başbakanı Sofoklis Venizelos, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi gerektiğini ileri sürmekten de geri durmamıştır (Türkmen, 2017, s. 557-558).

İngiltere'nin II. Dünya Savaşı sebebiyle yaşadığı ekonomik ve siyasi yıkım, tüm dünyada olduğu gibi Kıbrıs'ta da varlığını göstermiştir. Yunanistan'ın NATO'ya üye olması sonrasında Atina, artık açıkça Kıbrıs'la birleşme yönünde faaliyet göstermiş ve BM'ye Rumlara yönelik olarak tek taraflı kendi kaderini tayin hakkı (self determinasyon) uygulamasını kabul

ettirmek için çalışmıştır. 1955 yılında Yunanistan'ın desteklediği Rumlar, İngiltere karşısında neredeyse başarı sağlamak üzereydi. Fakat İngiltere, bu dönemde Rumlara karşı Türkiye, kozunu kullanmıştır. İngiltere, Türkiye'yi devreye sokarak bu sayede, Kıbrıs'ta bir süre daha idaresini sürdürmek istemiştir. Türkiye ise İngiltere'nin de desteğiyle Yunanistan'ın her haksız iddiası karşısında, Kıbrıs Türklerin yanında yer almıştır (Sakin ve Dokuyan, 2010, s. 48).

Bu bağlamda çalışma, Demokrat Parti döneminde yürütülen Kıbrıs politikalarında Nihat Erim'in görev ve sorumluluklarını ele almaktadır. Bu çerçevede çalışma giriş, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)", "Nihat Erim ve Kıbrıs" ve sonuç olarak ele alınmıştır. "Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)" bölümünde, Türkiye'nin 1950-1960 yılları arasındaki yani Demokrat Parti'nin iktidarı süresince yürüttüğü Kıbrıs politikaları çok boyutlu olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın "Nihat Erim ve Kıbrıs" bölümünde ise Türkiye'nin siyasal yapısından kaynaklanan zorluklar karşısında, Nihat Erim'in Kıbrıs çalışmaları ele alınmıştır. Nihat Erim'in Türkiye'nin Kıbrıs politikasının oluşmasında nasıl bir katkısının olduğu, Kıbrıs politikalarında nasıl bir misyon yüklediği, çalışmada cevap aranan temel problemler olmuştur.

Çalışmanın analizinde kullanılan veriler, belgesel kaynak taraması yönetimiyle gerçekleştirilen inceleme sonucunda elde edilmiştir. Analiz edilen materyal, resmi arşiv kayıtlarını ve ikincil kaynakları kapsamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri bu anlamda çalışmanın temel kaynağı olmuştur. Arşiv dışında, literatür taraması yapılarak ikinci elden kaynaklardan da istifade edilmiştir. Özellikle Nihat Erim'in anı ve hatırat türündeki eserleri, döneme ilişkin olayları ilk elden aktarması sebebiyle oldukça önemli veriler sağlamıştır.

1. Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)

1950'li yıllar itibariyle Kıbrıs meselesi, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak etmek üzere harekete geçmesi ile birlikte Türkiye kamuoyunun gündemine, yeniden ve farklı bir şekilde gelmiştir. Olayların ilk anında her iki ülke de meseleyi, Türk-Yunan dostluğu etrafında tutmaya çalışmıştır. Fakat durumun 1955 itibariyle ciddiyet kazanmasıyla birlikte Kıbrıs meselesi, Türk-Yunan ilişkilerini kötü yönde etkilemeye başlamıştır. İki ülke arasında yaşanacak gerilimin SSCB karşısında NATO'ya zarar vereceğinin düşünülmesi, ABD'nin devreye girmesine neden olmuştur. ABD'nin devreye girmesi ise her iki ülkenin ulusal çıkarına zarar vermeyecek bir şekilde 1955-1960 döneminde ortak bir çözüme gitmelerini gerektirmiştir (Fırat, 2002, s. 593).

1955 yılına gelindiğinde Türk halkının da Kıbrıs konusunda aktif bir kamuoyu oluşturduğu görülmüştür. Kıbrıs'ın milli bir dava olması kısa süre

içerisinde, Türkiye’de Kıbrıs’la ilgili çeşitli dernekler kurulmasını sağlamıştır. Gençlik hareketleri de bu dönemde Kıbrıs konusunda taraftar bir konum kazanmıştır. Gençlik ve talebe örgütlenmeleri etrafında çeşitli tarihlerde Kıbrıs mitingleri tertip edilmiştir. 1955 yılına kadar Kıbrıs konusunda, irade kazanan Türk kamuoyunun odaklandığı fikirler ise şu şekildedir:

- Yunanistan’ın Kıbrıs Meselesini ortaya atması, Türk-Yunan dostluğunu sarsacağı için ağır bir hatadır. Balkanlar ve Doğu Akdeniz’in komünist tehlikesine karşı güvenliği açısından bu dostluk zaruridir.
- Kıbrıs Meselesinde, Kıbrıs Rumları kadar Kıbrıs komünistleri de rol oynamaktadır ki, bu durum Türkiye için korkutucu bir gelişmedir.
- Kıbrıs, Türkiye’nin güvenliği bakımından hayati bir topraktır. Türkiye, komünistlerin oyununa gelen zayıf bir Yunanistan’a Kıbrıs’ı terk edemez. Türkiye’nin güvenliği bakımından Kıbrıs ya İngiltere’nin elinde kalmalı ya da eğer İngiltere çekilecekse Türkiye’ye iade edilmelidir.
- Batı Trakya ve Oniki Ada’daki Türklere yapılan muamele ortadayken, Türkiye Kıbrıs’taki 80-100 bin ırkdaşını Yunanistan’ın keyfi ve yıkıcı idaresi altına bırakamaz (Armaoğlu, 1959, s.58-60).

Kamuoyunun dışında, Kıbrıs’ın Türkiye için stratejik konumu, siyasilerin de konuya dâhil olmalarını sağlamıştır. 1955 yılında gerçekleştirilen Londra Konferansı’nda Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs’ı elinde bulunduran devletin aynı zamanda, Türkiye’nin batısındaki adaları da elinde bulundurduğu takdirde; Türkiye’yi çevrelemiş olacağını ifade etmiştir. Zorlu’ya göre hiçbir devlet, kendi güvenliğini ne kadar dost ve müttefik olursa olsun bir başka devlete bütünüyle teslim edemez. Türkiye’nin Londra’daki politikası, Kıbrıs’ta statükonun korunmasından yana olmuştur; fakat mevcut durumda bir değişiklik yapılacaksa, Türkiye’ye göre Ada eski sahibine geri verilmelidir (Fırat, 2002, s. 601-602).

2. Nihat Erim ve Kıbrıs

Hukuk profesörü olan Nihat Erim, akademik kariyerinin yanı sıra siyasetle iştigal ederek 1977 yılına kadar aktif siyasetin içerisinde milletvekili, bakan ve başbakan olarak yer almıştır. 1945 yılında ilk kez milletvekili seçilen Erim, II. Hasan Saka kabinesinde bayındırlık bakanlığı, Şemsettin Günaltay kabinesinde ise başbakan yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. Mayıs 1950 yılında gerçekleşen genel seçimleri, Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP)

kaybetmesiyle birlikte Erim, siyasetten koparak gazetecilik faaliyetleri ile ilgilenmiştir.

İsmet İnönü'ye yakın olması hasebiyle, CHP'nin içerisinde oldukça önemli bir konumda olan Nihat Erim'in Demokrat Parti (DP) İktidarı döneminde, DP ile Kıbrıs konusunda birlikte hareket etmesi, Başbakan Adnan Menderes'in tasarrufu neticesinde olmuştur. (Erim, s. XI). Adnan Menderes'in Kıbrıs konusunda teklif ettiği görevi, 16 Kasım 1956'da kabul eden Erim, yetkili mercilerden konu ile ilgili bilgi aldıktan sonra, Kıbrıs konusunda bir rapor hazırlayarak teslim etmiştir. Raporun teslim edilmesinden kısa bir süre sonra 5 Aralık 1956 tarihinde Adnan Menderes, Kıbrıs konusunda Erim'e 'dışarıda vazife teklif' etmiştir. Menderes'in teklifi ile birlikte Nihat Erim, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne giden süreçte Başbakan Menderes'le yakın bir çalışma süreci içerisine girmiştir (Erim, 2005, s. 617-618).

1956 yılı itibariyle DP ve CHP arasında yaşanan gelişmeler, siyasi rakip olmaktan çok daha fazlasını ihtiva etmekteydi (Koçak, 2017, s. 171-177). Böylesi bir dönemde Nihat Erim'in Menderes'ten gelen görev teklifini kabul etmesi oldukça dikkat çekici bir gelişmeydi. Zira Nihat Erim, CHP'nin önde gelen ağır toplarındandı. Erim, tüm bunlara karşın siyaseten rakibi olan Adnan Menderes'in teklifini neden kabul ettiğini şu şekilde açıklamıştır; *"...Millî bir davada hükümetimizin gayretlerine az da olsa katkıda bulunabilmek zevkli ve onur verici bir çalışma idi. Kendi yönümden hiç terddüdüm yoktu. Boş oturuyordum. C.H.P.'de son Kurultay'da hiçbir merkez görevine adaylığımı koymamıştım. Gazetemi bir yıl önce kapatmıştım. Üstelik, Başbakan Menderes, Safa ile gönderdiği haberde, devlet adamı tecrübesinden ve Devletler Hukuku, Anayasa Hukuku bilgisinden yararlanmak istiyoruz. Bunu redderse kamuoyuna ilân ederim demişti."* Erim, iç politikanın 'partizan', 'kırgın', 'kızgın' ve 'duygusal yargılara elverişli' durumuna rağmen, ülke çıkarı için millî dava saydığı Kıbrıs konusundaki görevi kabul ettiğini belirtmiştir. CHP'den Erim'e yöneltilen iddialara ve yükselen itirazlara karşılık, Adnan Menderes de kendi partisi içerisinde benzer bir durumla karşılaşmıştır. Fakat tüm bunlara karşın Menderes, "millî bir meselede parti ayrılığının uzaklaştırıcı değil, tersine yaklaştırıcı bir neden sayılması gerektiği söylemiştir" (Erim, s. 15-17).

2.1 Nihat Erim'in Kıbrıs Raporu

1956 yılında İngiltere'nin Süveyş'e yönelik gerçekleştirdiği Kanal Harekatı'nın başarısızlığı Kıbrıs'ın geleceğini de etkilemiştir. İngiltere, Kanal Harekatı sonrasında bölgede etkin güç olma konumunu kaybetmiştir. ABD, 1957'de ilan ettiği Eisenhower Doktrini sonrasında İngiltere'nin yerine, Ortadoğu'da yer alacağını duyurması ile Kıbrıs'ın İngiltere için stratejik durumu azalmıştır. Eisenhower Doktrini ile birlikte artık, İngiltere'nin Kıbrıs'ta yalnızca askeri üslerinin bulunması yeterli hale gelmişti. Bu

gelişmeler üzerine 19 Aralık 1956 yılında daha önce Ankara ve Atina'yı ziyaret etmiş olan İngiltere Koloniler Bakanı Lennox Boyd, bir açıklama yaparak Kıbrıs için self determinasyon ilkesinin uygulanacağını; fakat Kıbrıs'ın bölünmeyeceğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda bir tasarı hazırlanması amacıyla görevlendirilen İngiliz hukukçu Lord Radcliffe, hazırladığı raporda bir vali yönetiminde Rumların çoğunluğu oluşturduğu ve İngiltere'nin üslerinin bulunduğu bir yapı açıklamıştır. Yunanistan, raporu çözüm sağlamaktan uzak kabul ederken Türkiye, Kıbrıs'ta Türklerin hakkını gözetmiştir (Fırat, 2002, s. 604).

Raporun açıklandığı gün Başbakan Adnan Menderes tarafından çağrılan Nihat Erim'in Kıbrıs meselesinin çözümüne yönelik bir rapor hazırlaması istenmiştir (Kodal, 2013, s. 774). Adnan Menderes, konunun milli önemini Erim'e anlattıktan sonra, Hükümetin Kıbrıs konusundaki siyasi hedeflerini belirtmiştir. Menderes'in Kıbrıs hakkındaki ilk görüşü, Kıbrıs'ın İngiltere'de kalması yönünde olmuştur. Menderes'in ikinci görüşü ise eğer İngilizler Kıbrıs'tan çekilecekse Ada, gerçek sahibi olan Türkiye'ye geri verilmelidir. Bu olmadığı takdirde ise Kıbrıs, Yunanistan'la taksim edilmeli, İngiltere'ye arzu ettiği yerler bırakılmalıdır. Menderes'e göre İngilizler, özerklik (self government) hakkı tanımayı tercih etmektedir, eğer bu durum gerçekleşirse Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye'nin hakları ve güvenliği korunmalıdır. Menderes, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda hiç kabul etmeyeceği seçeneğin ise Kıbrıs'ın Yunanistan'a, verilmesi olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin kırmızı çizgileri doğrultusunda derhal çalışmalara başlayan Erim, 19 Kasım 1956 tarihi itibarıyla Dışişleri Bakanlığı'ndaki konuyla ilgili dosyaları ve belgeleri incelemiş, Bakanlık personelinden Sadi Coruk ve Güner Türkmen'den Kıbrıs meselesi ile ilgili Yunanistan tarafından ortaya atılan iddiaların tarihi seyri ve içyüzü hakkında bilgi almıştır (Nihat Erim'in Kıbrıs konusundaki raporu, 24.06.1956, CA, 30-1-0-0 / 38-227-1, s. 1-2.).

Erim, edindiği bilgiler sonrasında Kıbrıs meselesi ile ilgili öne sürebileceği ilk mütalaasını tespit etmiştir. Buna göre Erim, raporunu Adnan Menderes'in Kıbrıs'ın çözümüne dair öne sürdüğü beş temel kategoride oluşturmuştur; raporun birinci bölümünde Kıbrıs'ın İngiltere'de kalması tezinin geçersiz olduğunu açıklanmıştır. Raporda, Kıbrıs'ın İngiltere'nin eline şimdiki şekliyle kalmasının savunulmasının BM'de sempati uyandırmayacağı ifade edilerek; self government ve self determination ilkelerinin 'moda' fikirler olmalarının bu duruma engel olacağı ifade edilmiştir. II. Dünya Savaşı, "slogan" sömürgeciliğini tasfiye etmiş ve üstelik BM'nin 73. Maddesi de İngiltere'ye self government vazifesi yüklemiştir. Nihat Erim, İngiltere'nin bu çerçevede tavrını, self governmentten değiştirerek self determinationa çevirdiğini söylemektedir. Raporda, "Türkiye'nin, Kıbrıs üzerinde coğrafi, tarihî ve stratejik haklar iddia ederken, Ada'nın İngiltere müstemlekesi olarak kalmasını savunması"nın doğru olmayacağı vurgulanmıştır. Erim'e göre Türkiye'nin bu seçeneği tartışırken savunması gereken tez; Kıbrıs'ın yönetiminin İngiltere'de

kalmayı, fakat aynı zamanda Kıbrıslılara da self government hakkı tanınması olmalıdır (CA, 30-1-0-0 / 38-227-1, s. 2).

Nihat Erim, raporunun ikinci kısmında Menderes'in ileri sürdüğü İngiltere, Kıbrıs'ı Türkiye'ye devretmelidir, konusunu irdelemiştir. Kıbrıs'ın Türkiye'ye bırakılması Erim tarafından, iki aşamada değerlendirilmiştir. İlk olarak raporda Kıbrıs'ın siyasi ve güvenlik bakımından Türkiye için önemine değinilmiştir. Bu konuda rapor, Hükümetin başından beri bu düşünceyi savunduğunu vurgulamış ve öne sürülen coğrafi, siyasi, tarihi ve bilhassa stratejik sebeplerin uygun olduğunu belirtmiştir. Buna göre, Kıbrıs'ta üslenecek kara, deniz ve hava kuvvetlerinin önemi, Süveyş Krizi sırasında ortaya çıkmıştır. Erim'e göre, Türkiye'nin güvenliği ile NATO ve Bağdat Paketi gibi ittifakların işleyebilmesi, Kıbrıs'ın kimin elinde olduğu ile çok ciddi bir biçimde bağlantılıdır. Kıbrıs'ın Türkiye'ye bırakılmasının ele alındığı ikinci bölümde ise Erim, Kıbrıs'ın hukuki durumunu ele almıştır. Erim, Kıbrıs'ın İngiltere'ye devredildiği Lozan Antlaşması'nı ele alarak, Lozan'a dayanarak kurulmak istenen yapının zayıf olduğunu iddia etmiştir. Zira antlaşmanın 20. Maddesi'nde Türkiye, Kıbrıs için hiçbir itiraz kaydı koymadan Ada'yı İngiltere'ye terk etmiştir. 20. Madde, Türkiye'nin hukuki iddialarına kapıyı kapatan madde olarak değerlendirilmiştir. Erim'e göre bu maddenin reddi kolay değildir. Lozan, Türkiye'nin tezini desteklememesine rağmen eğer Kıbrıs, Yunanistan'a verilirse Lozan Antlaşması'nın meydana getirdiği siyasi ve stratejik muvazenenin Türkiye aleyhine tamamen bozulacağı tezi, siyasi gereklilik bakımından oldukça önemli görülmüştür. Erim, Hükümetin başından beri bu noktayı belirtmekte oluşunu, isabetli bir hareket olarak değerlendirmiştir. Bu çerçevede 28 Haziran 1956 tarihinde Menderes'in İngiltere Büyükelçisine Lozan'ın kurduğu yapının değiştirilmek istenmesi üzerine; 'Yunanistan'la münasebetlerin tamamının Yunan Hükümeti ile ikili müzakerelerle gözden geçirilmesini söylemesi', Erim'e göre yerinde bir değerlendirme olmuştur. Daha sonra aynı konuda daha açık olarak İngiltere ve ABD'li yetkililere; Patrikhane meselesi, Batı Trakya meselesi, İstanbul Rumları ve bazı Ege adaları mevzularının ele alınacağını bildirilmesi de yine Erim'e göre çok iyi bir karar olmuştur. Nihat Erim, sözkonusu meselelerin Türkiye'nin Yunanistan'a karşı en etkili siyasi silahları olduğunu belirtmiştir. Özellikle aynı dönem içerisinde bu yolda, Türkiye'nin daha açık olmasını tavsiye etmiştir. Erim, Lozan Antlaşması'nın Kıbrıs'ın Türkiye'ye iadesi lehinde hukuki bir temel olarak kullanılmayacağını kaydetmekle birlikte, bunun mevcut uygulamalardan vazgeçilmesi demek olmadığını ifade etmiştir. IX. BM Asamblesi'nde, İngiliz temsilcisi, Lozan'dan Türkiye'nin tezine uygun olarak söz etmiştir. Erim, Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi isteğine karşı en etkili karşı iddianın dünyaca benimsenmiş olan self determinasyon ilkesi olduğunu ifade etmiştir. Kıbrıs'ta Rumların çoğunlukta olması, Kıbrıs'ın Türkiye'ye devrine yönelik en büyük engel olarak kaydedilmiştir. Türkiye'nin self determinasyon ilkesini BM'de aşmasının imkânsızlığına rağmen Erim, self

determinasyonun henüz “efradını cami ağyarını mani” bir uygulaması olmadığından, bu ilkenin Kıbrıs’ı Rumların keyfine terk ettirmeye yetecek kuvvette olmadığını not düşmüştür. Erim’e göre bu konuda yapılması gereken şu şekilde olmalıdır: *“Kısaca: Kıbrıs’ın Türkiye’ye iadesi isteği, hukuki değil siyasî sebeplere dayanır ve konu hukukî değil siyasî bir netice olarak sağlanabilir. Türkiye, iddiasını sonuna kadar muhafaza etmelidir. Kıbrıs, kendisine terk edildiği takdirde, ahalinin din, ırk, menşe farkı gözetmeksizin eşit haklardan faydalanacağı söylenmelidir”* (CA, 30-1-0-0 / 38-227-1, s. 2-5).

Nihat Erim, raporunun üçüncü kısmında taksim meselesini ele almıştır. Erim’e göre, Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı (Enosis) veya Türkiye’ye iadesi birbirinden uzak tekliftir. Mevcut yapı muhafaza edilemediği takdirde Erim, İngilizlerin self-goverment ile meseleyi geçici olarak kapatmak istediklerini düşünmektedir. Fakat Erim, bir defa açılmış olan Kıbrıs davasının ne Yunanistan ne Türkiye açısından self-goverment ile sona ermeyeceğini üç devletin ilişkilerinin bu konu sebebiyle kötüye gideceğini ifade etmiştir. Erim, bu doğrultuda Kıbrıs’ın ortalama bir kararla neticelendirilmesini uygun bir seçenek olarak düşünmüştür. Ona göre hakkaniyete uygun ve siyaseten kabul edilecek “ortalama hal şekli Kıbrıs Adasının taksimidir”. Taksim; Türkiye, İngiltere, ABD ve Yunanistan arasında gizli ve resmi/yarı resmi bazı görüşmelerde daha önce ele alınmıştır. Nihat Erim’in öğrendiği kadarıyla Yunanistan, Kıbrıs’ın kuzeyinde dar bir bölgeyi Türkiye’ye bırakmayı düşünüyormuş. Buna göre İngiltere Dışişleri Bakanlığı yetkilisi İvan Krick Patrick kuzeyden güneye bir hat ile Kıbrıs’ı, yarı yarıya; doğu tarafı Yunanistan’a batı tarafı ise Türkiye’ye bırakılmak üzere paylaşmayı tasarlamıştır. Başbakan Adnan Menderes ise Nihat Erim’e, bu konu ile ilgili olarak yarı yarıya taksim kararını istediğini ifade etmiştir. Erim’e göre, Kıbrıs’ın İngiltere’ye askeri bir üs bölgesi verilmek kaydıyla Türkiye ve Yunanistan arasında taksim edilmesi aynı zamanda self determinasyon prensibinin adil bir surette tatbik edilmesi demektir. Raporda, Kıbrıs’ta 385 bin Rum, 100 bin Müslüman Türk ve 10 bin kadar diğer unsurların yaşadığı vurgulandıktan sonra Kıbrıs’lı Rumlara ve Türklere yönelik ayrı ayrı yapılacak self determinasyon ile adaletin sağlanacağı belirtilmiştir. Nihat Erim, taksim projesini kuvvetlendirmek üzere Türkiye, NATO ve Bağdat Paktı’nın emniyeti için Kıbrıs’ın askeri gücünün yüksek ellerde bulundurulması gerektiğini savunmuştur. Bu çerçevede taksim teklifinin kabul edilmesi göz önünde bulundurularak Kıbrıs’ın bölünmesi; ekonomi, askerlik ve Türklerin menfaatleri göz önünde tutularak tespit edilmelidir. Taksim planı içerisinde Rumlara verilecek bölgede, Türkiye’nin ve Yakın Doğu’nun güvenliğini gerektirecek koruma tedbirlerine Türkiye’nin de iştirak etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Fakat aynı hakkın Türk bölgesinde Yunanistan’ın isteyemeyeceği de ifade edilmiştir. Zira Rapora göre Kıbrıs’ın Anadolu’ya olan uzaklığı 45 mil iken Pire’ye olan uzaklığı 600 mildir (CA, 30-1-0-0 / 38-227-1, s. 5-7).

Nihat Erim, dördüncü bölümde İngiltere’nin Kıbrıs’ta gerçekleştirmek istediği self-determination meselesini ele almıştır. 13 Kasım 1956 tarihinde

Avam Kamarası'ndan yapılan açıklamayla, Kıbrıs anayasasını hazırlama görevi verilen Lord Radcliffe'in anayasa projesini İngiltere Hükümetine takdim ettiği bildirilmiştir. Erim'e göre, hazırlatılan anayasa, self-government amacıyla hazırlanmıştır. Makarios ile Kıbrıs Valisi Harding arasında kesintiye uğrayan görüşmeler ise bu amaç etrafında gerçekleşmiştir. Erim, muayyen bir müddet sonunda self-determination meselesinin gündeme getirileceğinin İngiltere tarafından açıkça söylenmekte olduğunu, raporunda kaydetmiştir.

Nihat Erim, Türk topluluğu için de tanımak (taksim) veya tavzih etmek şartıyla, self-determination meselesinin anayasada yer almasında mahzur görülmeceğini ifade etmiştir. Ancak bu ihtimalin değerlendirilmesi için mütalaa edilmesi gereken tedbirlerin neler olması gerektiğini de vurgulamıştır;

-"Self-government için ilk şart, Hükümetimizce işin başından beri daima tekrarlandığı gibi rumların tedhişi mutlaka durdurmalarıdır. Sükûn içinde asgarî bir sene geçmeli, Self-government sonra tatbik edilmelidir"

-"Türk topluluğu temsilcisi ile müzakere yapılmaması Birleşmiş Milletler Anayasasınının 73. ncü Maddesine aykırıdır"

-"Self-government Statüsünün tetkikinde Türkiye-İngiltere-Yunanistan temsilcilerinden müteşekkil bir Komite nezaret etmelidir"

-"Self-government Statüsüne, Türklerin (tabii rumların da) dışarıdan Kıbrıs'a tam serbestlikle hicret edebilmeleri hakkı üzerinde durulmalıdır. Mesele tetkik edildikten sonra bu hakkın Türk nüfusu Rumlardan fazla çoğaltacağı anlaşılırsa, ısrarla istenmelidir"

-"Bu hak istikbaldeki Self-determination plebisiti için fevkalade ehemmiyetlidir. Tedbirli davranmak şartıyla 10 sene sonraki plebisitte Türklerin miktarı, Ada Osmanlı idaresinde iken ki nisbetleri aşabilir. O zaman ister taksim için ister Ada'nın bütünüünün kaderini tayin maksadiyle yapılacak plebisitten endişe duyulmaz" (CA, 30-1-0-0 / 38-227-1, s. 8-9).

Raporun beşinci kısmı ise "Türkiye'nin asla kabul edemeyeceği şık" olan "Kıbrıs ahalisine self-determination hakkı tanımak bahanesiyle, Ada'nın Yunanistan'a ilhak edilmesi için kapı açılmasıdır." Nihat Erim, self determinasyonun uygulanması neticesinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılması ile Türkiye'nin hayati mahiyetteki güvenlik meselesinin göz ardı edileceğini söylemiştir. Erim'in bu duruma mani olmak için önerdiği çözüm ise siyasidir. Buna göre ABD başta olmak üzere Türkiye'nin müttefikleriyle

mutabakat sağlanmadan Kıbrıs'ta yapılacak değişikliğin Lozan'ın yeniden gözden geçirilmesi zorunluluğunu doğuracağını, bu durumun ise Anadolu'nun müdafaasını güçleştireceği için Türkiye'nin bütün milletlerarası taahhütlerinin yeniden ele alınmasını ve askeri takat ölçülerinin yeniden takdir edilmesinin gerektirdiği hatırlatılmalıdır (CA, 30-1-0-0 / 38-227-1, s. 9).

Raporda Kıbrıs'ın geleceğini tayin eden prensiplere de değinilmiştir. Buna göre ilk olarak Kıbrıs'ın kaderini mevcut durumda çoğunluğu oluşturan Rumların arzusuna bırakmayı sağlayacak, uluslararası bir hukuk kaidesi yoktur. Üstelik, son 50-60 yılda Türkler mağdur kaldıkları için Ada'yı kitleler halinde terk etmeye mecbur kalmışlardır. Bu çerçevede Erim, eşit hakların tanınması halinde Türk toplumunun Ada'da süratle gelişeceğini düşünmektedir. İkinci olarak ise self determinasyon, ideal bir prensip olarak değerlendirilmekle birlikte hukuki durumun net olmadığı ifade edilmiştir. Özellikle BM Anayasası'nın 73. ve 76. maddelerin uygulanamayacağı ortaya konmuştur. Ayrıca Enosis'e karşı argüman geliştirmek üzere I. ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya ile Almanya arasındaki birleşme örneği ve yasaklamalarının kullanılması gerektiği ifade edilerek self determinasyon hakkının homojen olmayan bir ülkenin halkının bağımsızlığını ve hürriyetini başka devletin lehine daraltmaması gerektiği ifade edilmiştir (CA, 30-1-0-0 / 38-227-1, s. 9-13).

2.2 Kıbrıs Cumhuriyeti'ne giden Süreçte Aldığı Diğer Görevler

Nihat Erim'in Kıbrıs raporunu teslim etmesinden sonra, raporun bir nüshası Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a gönderilmiştir. Rapor, Menderes'in Nihat Erim'e ifade ettiği şekliyle; 'Hükümetin Kıbrıs politikasında dayanılacak hukuki tezi konusunda değişiklik meydana getirmiştir'. Hükümet, raporu benimsemiş ve Kıbrıs konusunda Erim'in kendilerine yardımcı olmasını istemiştir (Erim, s. 31). Nihat Erim'in anılarında bu durum 18 Aralık 1956 tarihinde şu şekilde kaydedilmiştir; "E. (Ethem) Menderes çağırırdı. Radcliffe Projesini verdi. Nuri Birgi Başvekil'in Paris görüşmeleri hakkında izahat verdi. E. Menderes gidip Radcliffe ile Londra'da görüşmemi, İngiliz siyasetleriyle temas etmemi teklif etti. Nuri Birgi, 'Siz de bizim Radcliffe'miz olun' dedi" (Erim, 2005, s. 618).

Nihat Erim, Lord Radcliffe'in hazırladığı rapor üzerine, Hükümet'in isteği üzerine yeni bir rapor kaleme almıştır. Erim'e göre, "Radcliffe denemesi Kıbrıs'ın kaderini muhtariyet, bağımsızlık vs. gibi formüllere bağlamanın sakat neticelere götüreceğini ispat ediyor"du. Erim, Radcliffe'in önerisinin kabul edilemez olması karşısında iki tez ileri sürmüştür; Kıbrıs'ın Türkiye'ye ilhaki veya bu olmazsa taksime gidilmesi için hazırlık yapılması (Erim, s. 37 ve 42).

Nihat Erim'in 1956 yılındaki faaliyetleri, son raporunu teslim etmesinden sonra nihayet bulmuştur. Fakat 1957 yılı içerisinde İngiltere'nin Kıbrıs'a verilecek anayasa hakkında Lord Radcliffe'in yaptığı tekliflerle ilgili olarak Prof. Dr. Nihat Erim ve Doçent Suat Bilge'nin Kıbrıs'a ve oradan ise Londra'ya gitmeleri, Dışişleri Bakanlığı'nun isteği üzerine kararlaştırılmıştır (CA, 30-18-1-2 / 145-109-8). Önce Kıbrıs'a giden Erim, 21 Ocak 1957 tarihinde İngiltere'nin Kıbrıs Valisi Sir John Harding'le Radcliffe projesi üzerine görüşme gerçekleştirmiştir. Erim, bu görüşmede proje hakkında tamamlayıcı bilgiler almak üzere hareket ettiğini ifade ederken aynı zamanda Harding vasıtasıyla Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki endişelerinin neler olduğunu Lord Cliffe'e duyurmak istemiştir (Erim, s. 43-44).

Nihat Erim, Kıbrıs'taki görüşmeden sonra 24 Ocak'ta bu kez Londra'ya gitmek üzere harekete geçmiştir. İngiltere'deki temaslarını bitirdikten sonra Nihat Erim ve Suat Bilge, New York'taki Kıbrıs ile ilgili Birleşmiş Milletler müzakerelerine katılmak üzere görevlendirilmişlerdir (CA, 30-18-1-2 / 145-112-5).

Aynı yıl içerisinde Adnan Menderes tarafından, Nihat Erim'in Kıbrıs konularında resmi bir görev dairesinde görevlendirilmek istediği görülmüştür (CA, 30-1-0-0 / 62-383-5). Nihat Erim'in üniversiteye dönmek yönünde istek göstermesi üzerine kendisiyle görüşen Menderes, Erim için yurt dışında bir görev düşündüğünü; fakat üniversite isteğinin yerine getirileceğini bildirmiştir. Kıbrıs konusunda Erim'in çalışmalarından memnun olan Hükümet, Nihat Erim için çok geçmeden yeni bir formül bulmuştur. Nihat Erim'e dışişleri bakanlığı hiyerarşisinin içine girmeyeceği, fakat Kıbrıs konusunda yardımcı olacağı baş hukuk müşavirliği pozisyonu teklif edilmiştir (Erim, 2005, s. 622 ve 626-627). Erim, baş hukuk müşavirliği teklifini kabul etmemekle birlikte, Kıbrıs konusunda Hükümetle çalışmaya devam etmiştir.

Nihat Erim, 1957 yılında BM Asamblesi toplantısı için gittiği New York'tan döndükten sonra, Adnan Menderes'in DP'nin listesinden bağımsız aday olması için yaptırdığı milletvekilliği teklifini geri çevirmiştir. Nihat Erim, milletvekilliği teklifinden sonra, Adnan Menderes'ten dolayı olarak birtakım tekliflerin daha geldiğini ifade etmiştir. Bu teklifler arasında başbakan yardımcılığı, büyükelçilik gibi görevlerin yer aldığı açıklayan Erim, tekliflere karşı "yalnız ve yalnız önemli bir milli davada dışarıya karşı yurdumun yararına çalışmakla yetinmeye kesin kararlıyım" demiştir (Erim, s. 92-93).

Kıbrıs Cumhuriyeti'ne giden süreçte, çeşitli görüşmelere katılmakla birlikte Nihat Erim'e verilen en önemli görevin, Kıbrıs'ın anayasa çalışmalarına katılmak olduğu görülmüştür. Kıbrıs durumunu çözüme kavuşturmak üzere Türkiye ve Yunanistan arasında 1959 yılında gerçekleşen Zürih Konferansı'ndan sonra Nihat Erim, bir mektupla Adnan Menderes'i tebrik

etmiş; tebrik üzerine Menderes, Erim'i davet ederek ona Zürih anlaşma metinlerini okumuştur. Nihat Erim, metinleri gördükten sonra Zürih'i, büyük bir başarı olarak değerlendirmiştir (Erim, 2005, s. 622 ve 668-669).

30 Mart 1959 tarihinde Dışişleri Bakanlığı yetkilisi Hasan Işık, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu adına Nihat Erim'i arayarak Kıbrıs anayasasını hazırlayacak komisyon için Türk heyet başkanlığını teklif etmiştir. Erim, verdiği cevapta; "Görevdir kaçılmaz, kabul ediyorum" demiştir (Erim, s. 110). Erim'in görevi kabul etmesini takip eden süreçte, Dışişleri Bakanlığı resmi olarak Başbakanlık makamına; Kıbrıs'a ilişkin Londra anlaşmaları gereğince müstakbel Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasasını hazırlamak üzere Hükümeti temsilen Prof. Dr. Nihat Erim ile Dışişleri Bakanlığını Hukuk Müşaviri Suat Bilge'nin katılmasının onaylanmasını istemiştir. Bakanlar Kurulunca Dışişleri Bakanlığının teklifinin 15 Nisan 1959 günü kabul edildiği görülmüştür (Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasasını Hazırlamak Üzere Kıbrıs'ta Toplanan Muhtelit Komisyona Prof. Nihat Erim ile Suat Bilge'nin Katılması ile İlgili Karar, 27.04.1959, CA, 30-18-1-2 / 152-21-5). Nihat Erim ve Suat Bilge'nin Kıbrıs Anayasası için görevlendirilmelerinden sonra resmi kayıtlarda Erim hakkında, bilgilere çok fazla rastlanılmadığı görülmüştür (CA, 30-18-1-2 / 152-21-5).

1960 yılının Nisan ayı başında tamamlanan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, resmi olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Kıbrıs Anayasası'nın hazırlanmasında Türkiye'nin baş delegeşi olarak görev yapan Nihat Erim, anayasa ile ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir; "Bir değerlendirme yapmak gerekirse, Kıbrıs Anayasası ve ona bağlı uluslararası antlaşmalar eğer iyi niyet olsaydı, çok güzel örnek verebilirlerdi. Rumlar da iyi niyet olsaydı, bu Anayasa'yla ve bu antlaşmalarla, Kıbrıs'ta, Türkler ve Rumlar arasında kendine özgü bir federasyon yaşayacaktı. Kıbrıs'ta daha 1959'da 1960'da kendine özgü bir şekil içinde (Sui generis) diyebileceğimiz bir biçimde, bir federasyon meydana getirilmiştir. Bu federasyonun her şeyi güzeldi, yalnız bir şey lâzımdı iyi işleyebilmesi için: tarafların iyi niyeti!" (Erim, s. 141 ve 167).

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde oldukça önemli bir konu olan Kıbrıs meselesi, İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekilmesi ile Türkiye kamuoyunun yakından takip ettiği en önemli konular arasında yer almıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda Kıbrıs Türklerine yönelik Ada'da artan terör eylemleri, Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki hassasiyetini yükseltirken, Türkiye'nin Kıbrıs'la ilk siyasi teması, Demokrat Parti'nin 1950-1960 yılları arasındaki iktidarı döneminde gerçekleşmiştir. Kıbrıs'ın milli bir dava olması, DP iktidarı döneminden başlayarak, Türkiye'nin Kıbrıs davasının oluşmasını sağlamıştır.

Bu ekseninde çalışmamız 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında İngiltere'nin yönetimine giren ve 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile birlikte resmi olarak İngiltere'ye geçen Kıbrıs'ın İngiltere'den ayrılma sürecinde,

Türkiye'nin Yunanistan ve İngiltere'ye karşı yürüttüğü faaliyetlerde aktif görev alan Nihat Erim'in çalışmalarını incelemektedir. Türkiye'nin Kıbrıs politikalarının oluştuğu bu kırılma anında, kritik görevler alan Erim, Türkiye'nin yakın tarihi açısından oldukça önemli olayların yaşandığı ve tarihinin yazıldığı bu dönemde, iki temel yönde görev yapmıştır; Türkiye'nin Kıbrıs tezini yazmak ve anlatmak.

Türkiye'nin Kıbrıs meselesinin oluşmasında uluslararası politika, oldukça belirleyici bir rol oynamıştır. 1956 yılında başarısızlıkla sonuçlanan 'Kanal Harekâtı' sonrasında, Eisenhower Doktrini ile ABD'nin Ortadoğu'da İngiltere'nin yerini alması neticesinde; İngiltere, Kıbrıs'ta askeri üsler bulundurmayı yeterli görerek Ada'dan çekilmek zorunda kalmıştır. Kıbrıs'ın Türk ve Rumlardan müteşekkil temel ikili yapısı, İngiltere'nin sorunsuz bir şekilde Kıbrıs'ı terk etmesine mani olmuştur.

Türkiye, İngiltere'nin Ada'dan çekilme kararı alması ile birlikte harekete geçmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin Kıbrıs politikası, İngiltere Ada'da kalmayacaksa kontrolün kendisine verilmesi eğer bu durum olmazsa, iki toplumu içerecek bir şekilde 'taksim tezini' merkeze alan bir savunma anlayışı şeklinde olmuştur. Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu bu süreç içerisinde Başbakan Adnan Menderes, 1956 yılında Hükümetin politikası ekseninde CHP'li siyasetçi, eski milletvekili ve bakan Nihat Erim'den bir rapor hazırlamasını istemiştir. Nihat Erim'in anayasa ve devletlerarası hukuk uzmanı olması, Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki tezinin hukuki bir zeminde, tartışılmasını mümkün hale getirmiştir. Ayrıca Başbakan Adnan Menderes, Nihat Erim gibi muhalif bir siyasiyi Kıbrıs davasına dâhil ederek; parti ayrımı gözetmeksizin tüm kamuoyuna ve konunun yurt dışındaki tarafları olan İngiltere ve Yunanistan'a, Kıbrıs'ın milli bir dava olduğunu göstermiştir. Benzer bir biçimde Erim de partisinin 'partizan' ve 'kızgın' itirazlarına rağmen milli bir dava olarak kabul ettiği Kıbrıs konusunda, Hükümetle birlikte çalışmıştır.

Nihat Erim, Kıbrıs meselesinde Demokrat Parti Hükümeti ile çalışmaya başladıktan sonra resmi bir unvan almaktan ısrarla kaçınmış, fakat verilen görevleri yerine getirmiştir. Erim'in resmi bir unvan almaktan kaçınması, mensubu olduğu Cumhuriyet Halk Partisi'nden tamamen kopmak istememesiyle açıklanabilir. Bu çerçevede Erim, akademisyen kimliği doğrultusunda Kıbrıs konusunda çalışmalarda bulunmuştur. Erim'in ilk görevi İngiltere'nin Ada'dan ayrılacağını belli etmesinden sonra Adnan Menderes'in Kıbrıs görüşü doğrultusunda hazırladığı raporla başlamıştır. Türkiye'nin tezlerini incelediği raporla Erim, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda yol haritasını ortaya koymuştur. Erim'in uluslararası politikayı yakından takip edip bilmesi, Türkiye'nin tezlerinin yalnızca hukuk temelli kalmasının önüne geçmiştir. Dünyanın Soğuk Savaş'tan kaynaklı iki kutuplu yapısı, İngiltere'nin II. Dünya Savaşı sonrasında dominyonlarında takip ettiği

siyaset, Erim'in Türkiye açısından Kıbrıs'la ilgili gerçekçi tespitler ortaya koymasını sağlamıştır.

Hazırladığı raporu sonrasında Nihat Erim, 1957 yılında Kıbrıs konusunda temas sağlamak ve Türkiye'nin tezini savunmak üzere yurt dışında İngiltere ve ABD başta olmak üzere bir takım girişimlerde bulunmuştur. Bu süre içerisinde, Nihat Erim'in yeni raporlar kaleme aldığı da görülmüştür. Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyet kurmak üzere imzalanan Zürih Anlaşması sonrasında bu kez, Nihat Erim, Türk ve Rum toplumlarının bir arada yaşamasını sağlamak üzere yazılacak Kıbrıs Anayasası'nı hazırlamak için baş delege olarak Kıbrıs'ta yürütülen çalışmalarda yer almıştır. 1959 yılında başlayan çalışmalar, 1960 yılının Nisan ayına kadar sürmüştür, Erim ise bu süre boyunca kendisine verilmiş olan görevleri ifa etmiştir.

Nihat Erim, Kıbrıs sorununun ortaya çıktığı 1956 yılından Demokrat Parti'nin görevde kaldığı süre boyunca Kıbrıs meselesinde, Adnan Menderes ve Demokrat Parti Hükümetiyle yakın bir işbirliği yürütmüş; Türkiye'nin Kıbrıs politikasının oluşmasında, Ada Türklerinin haklarının korunmasında ve İngiltere-Yunanistan gibi ilgili taraflara Türkiye'nin tezinin anlatılmasında oldukça önemli görevler yüklenmiştir.

Kaynakça / References

- Armaoğlu, F. (1959). 1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamu Oyu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 14 (2). ss. 57-86.
- Erim, N. *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*. 2. Baskı. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii.
- Erim, N. (2005). *Günlükler 1925-1979 II. Cilt*. (Haz: Ahmet Demirel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fırat, M. (1999). Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri (1955-1997). *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. ss. 553-565.
- Fırat, M. (2002). Yunanistan'la İlişkiler. *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (Ed., Baskın Oran), Cilt I, 6. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 576-614.
- Koçak, C. (2017). *Demokrat Parti Karşısında CHP Bir Muhalefetin Analizi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kodal, T. (2013). Kıbrıs Sorununun Çözümü Konusunda Bilinmeyen Bir Kaynak: Prof. Dr. Nihat Erim'in Başbakan Adnan Menderes'e Sunmuş Olduğu Rapor. *Belgi Dergisi*. 6 (II). ss. 771-801.
- Roberts, J. M. (2003). *Yirminci Yüzyıl Tarihi*. (Çev., Sinem Gül). Ankara: Dost Kitabevi.
- Sakin, S., Dokuyan, S. (2010). *Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları (Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Snavı)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Türkmen, İ. (2017) "1950'li Yıllarda Türk Dış Politikası", *Türk Dış Politikası (1830-1989)*. (Ed., Serkan Kekevi, Yunus Emre Tekinsoy, İsmet Türkmen). Ankara: Berikan Yayınevi. ss. 519-585.
- Uçarol, R. (2006). *Siyasi Tarih 1789 - 2000*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2006.

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (CA)

